

Бориченко Катерина Валеріївна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук*

ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

У сучасних умовах, на жаль, варто констатувати збільшення кількості осіб, які зазнали несприятливих наслідків такого соціального ризику як домашнє насильство. Так, згідно з розрахунками, проведеними Інститутом демографії і соціальних досліджень за замовленням Фонду народонаселення ООН, щорічно 1,1 млн. українок стикаються з фізичною та сексуальною агресією в сім'ї, понад 3 млн. українських дітей стають свідками відповідних неправомірних діянь з боку кривдника [1]. Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року одним з основних напрямів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством, ключова роль у чому відводиться соціальному обслуговуванню.

Як і будь-яка діяльність, соціальне обслуговування жертв домашнього насильства ґрунтується на відповідних принципах, які умовно можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні. До першої групи принципів соціального обслуговування жертв домашнього насильства належать засади надання соціальних послуг, визначені Законом України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 року, а саме: адресності та індивідуального підходу; доступності та відкритості; гуманності; комплексності; максимальної ефективності використання бюджетних та позабюджетних коштів суб'єктами, що надають соціальні послуги; законності; соціальної справедливості тощо [2].

Спеціальні ж принципи соціального обслуговування жертв домашнього насильства визначені у статті 4 профільного нормативно-правового акту, до яких належать: гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина; врахування непропорційного впливу домашнього

насильства на жінок і чоловіків, дітей та дорослих, дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; повага та неупереджене і небайдуже ставлення до постраждалих осіб, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та безпеки постраждалих осіб під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; конфіденційність інформації про постраждалих осіб; добровільність отримання допомоги постраждалими особами, крім дітей та недієздатних осіб; врахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку; ефективна взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, з громадськими об'єднаннями, неурядовими організаціями, засобами масової інформації та іншими заінтересованими особами [3]. Варто більш детально зупинитися за визначенні змісту вищеназваних спеціальних принципів надання соціальних послуг жертвам домашнього насильства.

Так, відповідно до пункту першого частини першої статті 4 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року першочерговим завданням суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, є забезпечення жертвам безпечних умов існування. Зокрема це означає, що реабілітація та відновлення є вторинними відносно убезпечення постраждалих від неправомірних діянь кривдника. Припинення насильства є важливішим за все, зокрема за збереження стосунків, лікування залежностей чи психічних розладів у кривдників або постраждалих [4, с. 19].

Тим не менше, створення безпечних умов для жертв домашнього насильства не є самоціллю. Відповідні заходи повинні бути узгодженими з можливістю ефективного забезпечення основних прав, свобод та законних інтересів постраждалих осіб. Так, жертвам домашнього насильства повинен гарантуватися доступ до загальної системи соціального захисту, працевлаштування, відновлення документів тощо. Убезпечення жертв домашнього насильства повинно здійснюватися таким чином, щоб не перешкоджати продовженню їх трудових правовідносин (за наявності). У даному випадку велику роль відіграють

роботодавці та профспілки, на яких покладається завдання попередити подальшу травматизацію найманих працівників через соціальні наслідки домашнього насильства. Так, можуть створюватися служби підтримки, до завдань яких належить надання доступних консультативних та інформаційних послуг жертвам домашнього насильства, практичної допомоги щодо винаймання житла, перенавчання, переводу дитини до нової школи тощо.

З метою забезпечення жертвам домашнього насильства здійснення основних прав, свобод та законних інтересів, важливим є створення умов для отримання ними доступної медичної допомоги (травматологія, консультації психолога та психіатра тощо). У зв'язку з цим, варто згадати про положення Закону України «Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів» від 19 жовтня 2017 року, відповідно до яких у разі потреби у медичних послугах та лікарських засобах за програмою медичних гарантій пацієнт звертається до надавача медичних послуг шляхом подання декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу, відмовити у прийнятті якої лікар практично не має можливості.

Крім того, при визначенні змісту соціальних послуг, що надаються жертвам домашнього насильства, мають враховувати найкращі інтереси дітей, зокрема створення для них стабільного та безпечного середовища. Важливо, щоб матері отримали змогу наглядати за дітьми, оберігати їх та відтворювати принаймні подібність сімейного життя. Важливим є нагляд за станом здоров'я та благополуччям дітей, а також швидке відновлення звичного режиму відвідування школи [4, с. 31]. У зв'язку з цим, при розробці державного стандарту надання соціальних послуг жертвам домашнього насильства мають враховуватися особливі потреби дітей, що зазнали негативного впливу з боку кривдника, що повинно відобразитися у розробці та прийнятті окремого стандарту соціального обслуговування дітей, які постраждали від домашнього насильства.

Важливим принципом надання соціальних послуг жертвам домашнього насильства є необхідність врахування непропорційності впливу домашнього насильства на жінок і чоловіків, з одночасним дотриманням принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків-жертв домашнього

наси́льства. Застосування даного принципу при наданні соціальних послуг жертвам домашнього насильства на практиці проявляється у доцільності створення притулків для таких осіб за гендерною ознакою – окремо для чоловіків, де соціальними працівниками будуть виключно особи чоловічої статі, та жінок, до надання соціальних послуг яким чоловіки залучатися не будуть. Тим не менше, у зв'язку з переважанням серед кривдників саме осіб чоловічої статі абсолютна більшість програм допомоги та соціальних послуг постраждалим надається жінкам. Створення ж притулків для постраждалих від домашнього насильства чоловіків ускладнюється необхідністю якнайефективнішого використання грошових коштів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству, що, до того ж, є вкрай обмеженими. Таким чином, у сучасних умовах є досить сумнівною можливість дотримання збалансованості між принципом врахування непропорційності впливу домашнього насильства на жінок і чоловіків та принципом забезпечення рівних прав та можливостей осіб різної статі. У зв'язку з цим, варто зазначити, що Україна обрала гендерно-нейтральний підхід до вирішення проблеми запобігання насильству в сім'ї на законодавчому рівні та створила юридичний механізм захисту від сімейного насильства не тільки для жінок, а й для всіх осіб, що страждають від насильницьких дій з боку інших членів сім'ї, при цьому жоден нормативно-правовий акт не враховує гендерну складову соціальних послуг, що надаються у зв'язку зі складною життєвою обставиною, зумовленою домашнім насильством.

Наостанок варто зазначити, що відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року для досягнення мети прийняття даного нормативно-правового акту має забезпечуватися ефективна взаємодія між усіма суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Так, здійснення відповідних заходів має ґрунтуватися на поєднанні зусиль правоохоронних органів, лікувально-профілактичних закладів, органів соціального захисту та суду навколо безпеки постраждалих. При цьому до здійснення соціального обслуговування жертв домашнього насильства залучаються також навчальні заклади та установи системи освіти, центри з надання безоплатної вторинної

правової допомоги, підприємства, установи та організації приватної форми власності, а також фізичні особи, діяльність яких спрямована на здійснення заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству.

Таким чином, соціальне обслуговування жертв домашнього насильства, як діяльність соціальних служб та фізичних осіб, спрямована на подолання складної життєвої ситуації, зумовленої домашнім насильством, ґрунтується на загальних та спеціальних принципах, визначених відповідно законами України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 року та «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року. Втім не видячись на детальне закріплення змісту більшості вищезгаданих принципів у нормативно-правових актах різного рівня про стан їх дотримання на практиці, поки що, говорити зарано у зв'язку з незначним строком дії спеціального нормативно-правового акту у даній сфері суспільних відносин, що передбачає зміну відповідної державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Список використаної літератури:

1. Щороку в Україні від домашнього насильства гинуть 600 жінок (інфографіка) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/society>.
2. Про соціальні послуги: Закон України від 19 червня 2003 року № 966-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 45. - Ст. 358.
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII// Відомості Верховної Ради України. – 2018. - № 5. - Ст. 35.
4. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України / Наук. ред. О. Кочемировська / Заг. ред С. Павлиш. – К.: Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 228 с.